

*Кучма О. Л.,**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА ОСІБ, ЯКІ ПІДЛЯГАЮТЬ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОМУ ДЕРЖАВНОМУ ПЕНСІЙНОМУ СТРАХУВАННЮ

Анотація. У статті досліджуються колізії пенсійного законодавства в частині визначення осіб, які мають бути застраховані в обов'язковому порядку. Аналізується правова природа договорів про виконання робіт та надання послуг з метою визначення необхідності сплати пенсійного страхового внеску за осіб, які працюють на підставі договорів про надання послуг. Пропонуються зміни до чинного законодавства для однакового підходу до визначення питань сплати єдиного внеску за період дії договору цивільно-правового характеру про надання послуг фізичною особою.

Ключові слова: застрахована особа, договір цивільно-правового характеру, єдиний внесок, договір про надання послуг.

Постановка проблеми. Однією з конституційних гарантій соціального захисту є право на забезпечення громадян у старості. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій [1]. Коли особа є застрахованою за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, відповідно, за неї (чи нею) сплачується єдиний внесок, і при настанні певних юридичних фактів, особа матиме гарантоване Конституцією право на пенсійне забезпечення. На практиці проблемним є питання чіткого визначення кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Хоча на законодавчому рівні наведений вичерпний перелік категорій застрахованих осіб, але недоліки законодавчого врегулювання цього питання мають місце та повинні бути усунені.

Коло осіб, які є учасниками відносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, досліджували вчені: В.М. Андріїв, В.В. Волинець, М.І. Іншин, О.І. Кульчицька, О.В. Москаленко, О.В. Тищенко, Н.М. Хуторян та інші. Проте питання визначення осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню потребують додаткового дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні належності осіб, які надають послуги за договорами цивільно-правового характеру до категорії осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон про пенсійне страхування) загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню підлягають: 1) громадяни України; 2) іноземці (якщо інше не встановлено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України); 3) особи без громадянства, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях, створених відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду

діяльності та господарювання, у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах цих підприємств та організацій, в об'єднаннях громадян, у фізичних осіб-підприємців та інших осіб (включаючи юридичних та фізичних осіб-підприємців, які обрали особливий спосіб оподаткування (єдиний податок, фіксований сільськогосподарський податок) на умовах трудового договору (контракту) або працюють на інших умовах, передбачених законодавством, або виконують роботи на зазначених підприємствах, в установах, організаціях чи у фізичних осіб за договорами цивільно-правового характеру [2].

Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – Закон про збір), зокрема ст. 7, визначено базу нарахування єдиного внеску. Так, єдиний внесок нараховується: 1) для платників, зазначених у пунктах 1 (крім абзацу сьомого), 2, 3, 6, 7 і 8 частини першої ст. 4 цього Закону, – на суму нарахованої заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці», та суму винагороди фізичним особам за виконання робіт (надання послуг) за цивільно-правовими договорами [3].

Таким чином, є невідповідність норм ст. 11 Закону про пенсійне страхування та ст. 7 Закону про збір, оскільки не може сплачуватися в обов'язковому порядку єдиний внесок за особу, яка не підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, як і не може бути визначена особа, яка підлягає обов'язковому страхуванню без визначення бази, з якої справляється єдиний внесок.

Тому має бути внесена зміна або до ст. 11 Закону про пенсійне страхування: зазначення в абз. 1 ч. 1 ст. 11 «...виконання робіт (надання послуг)...», або у ст. 7 Закону про збір, вилучення із абз. 1 ч. 1 ст. 7 «...(надання послуг)...».

Для визначення того, які саме зміни доцільно вносити до законодавства, необхідно дослідити правову природу договору про надання послуг.

Цивільне законодавство розмежовує договори про виконання робіт і надання послуг.

Договір про виконання робіт яскраво виражається в договорі підряду, якому присвячена глава 61 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) [4]. Так, відповідно до ст. 837 ЦК України за договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Послуги, загальні положення про які регулюються главою 63 ЦК України, характеризуються ст. 901 – за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу,

яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

При наданні послуги особа вчиняє дію – надає послугу, при виконанні робіт особа теж вчиняє дію – виконує роботу, тобто працює не за трудовим договором.

Не виникає питань з надання фізичними особами послуг, які є ліцензованими, коли фізична особа є суб'єктом підприємницької діяльності, особою, що забезпечує себе роботою самостійно – дані особи є і застрахованими і страхувальниками та мають сплачувати єдиний внесок. В інших випадках, коли фізична особа надає послугу юридичній чи фізичній особі на підставі договору про надання послуг, слід з'ясувати, які саме договори про надання послуг були укладені та що буде для них базою справляння внеску.

Позиція Пенсійного фонду України щодо зобов'язань страхових компаній сплачувати внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування із сум винагород, які вони виплачують фізичним особам за надані ними послуги за угодами цивільно-правового характеру та страховим агентам за договорами доручення наступна.

Нарахування страхових внесків на суми винагород за надання послуг не суперечать нормам чинного законодавства. У разі здійснення нарахувань на зазначені виплати суми винагород враховуються в системі персоніфікованого обліку відомостей про застрахованих осіб. Ненарахування страхових внесків на суми винагород за надання послуг за договорами цивільно-правового характеру не тягне за собою відповідальності [5].

Така позиція Пенсійного фонду України є дискусійною з огляду на наступне.

Пенсійне страхування є обов'язковим і чітко передбачені санкції за порушення порядку сплати єдиного внеску, тому мають бути два варіанти дій контролюючого органу при обов'язковому страхуванні (можливість укладення договору про добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в цьому випадку не розглядаємо): або платники зобов'язані сплачувати єдиний внесок, у разі порушення – застосування контролюючим органом санкцій; або платники не повинні сплачувати єдиний внесок і вони його не сплачують – санкції не застосовуються.

Щодо сплати внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування страховою компанією із сум винагород, що виплачуються страховим агентам за договорами доручення, Пенсійний фонд України виходить з такого. Відносини, які виникають між страховим агентом (повіреном) та страховою компанією (довірителем), регулюються договором доручення (ст. 1000 глави 68 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV) і не мають ознак правовідносин, що регулюються договором підяду або договором про надання послуг. Отже, довіритель (у вищезазначеному випадку – страхова компанія) не є страхувальником для зазначених осіб [5].

Спірною є позиція Пенсійного фонду України щодо не віднесення договору доручення до договорів про надання послуг.

Відповідно до ч. 1 ст. 1000 ЦК України за договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії.

Таким чином, повірений надає послугу довірителю, яка полягає у виконанні повіреном певних юридичних дій від імені та за рахунок довірителя. Договору доручення притаманні ознаки правовідносин з надання послуг. Навіть виходячи із змісту ч. 2 ст. 1002 ЦК України вбачається належність договору доручення до договору про надання послуг: «Якщо в договорі доручення не визначено розміру плати повіреному або порядок її виплати, вона виплачується після виконання доручення відповідно до звичайних цін на такі послуги».

Договори з надання послуг можуть умовно поділятися на договори з виконання робіт і договори з виконання послуг. Перші побудовані за моделлю договору підяду, а другі – за моделлю договору доручення [6].

Послуга у широкому розумінні – це будь-яка діяльність, спрямована на створення корисного ефекту, який може знаходити своє втілення в об'єктах матеріального світу, а також бути необ'єктивізованим, полягати у здійсненні певної діяльності. Послуга у вузькому розумінні полягає у здійсненні діяльності, у результаті якої створюється корисний ефект, що не знаходить свого об'єктивізованого втілення у матеріальному світі. Матеріальна послуга отримала назву роботи. Водночас у процесі надання послуги може виникнути необхідність виконання роботи, без якої неможливо створити корисний ефект у межах послуг. Дії виконавця послуги можуть мати змішаний характер: в одному випадку вони не мають матеріального втілення – надається послуга, а в іншому – виконується робота [6].

Договори про надання послуг поділяються на оплатні і безоплатні. Якщо особа уклала оплатний договір про надання послуг, надала послугу, отримала за неї винагороду, то доцільно таких осіб прирівняти до осіб, які виконують роботи за договорами цивільно-правового характеру. Тоді такі особи будуть застраховані протягом дії договору про надання послуг, а розмір винагороди є величиною, з якої справляється єдиний внесок. Якщо особа уклала договір про надання послуг (наприклад, договір доручення про розпорядження автомобілем, продаж будинку, тощо), у якому вказано про безоплатність наданої послуги, то особа не буде застрахованою за цим договором та не повинна сплачувати єдиний внесок.

Висновки. Таким чином, необхідно внести наступну зміну до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», доповнивши абз. 1 ч. 1 ст. 11 Закону після слів «виконують роботи» словами «(надають оплатні послуги)».

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254/к // Голос України. – 1996. – № 128.
2. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058 «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Урядовий кур'єр. – 2003. – № 150.
3. Закон України від 08.07.2010 р. № 2464 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.gov.ua.
4. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
5. Щипка Л.М. Запитання-відповіді. / Л.М. Щипка // Вісник податкової служби України. – 2008. – № 24. – С. 61.
6. Резнікова В.В. Послуга та суміжні правові категорії / В.В. Резнікова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/2505/27/>.

Кучма О. Л. Проблемы определения круга лиц, подлежащих общеобязательному государственному пенсионному страхованию

Аннотация. В статье исследуются коллизии пенсионного законодательства в части определения лиц, которые должны быть застрахованы в обязательном порядке. Анализируется правовая природа договоров о выполнении работ и предоставлении услуг с целью определения необходимости уплаты пенсионного страхового взноса за лиц, работающих на основании договора гражданско-правового характера о предоставлении услуг. Предлагаются изменения к действующему законодательству для единого подхода к решению вопроса уплаты единого взноса за период действия договора гражданско-правового характера о предоставлении услуг физическим лицом.

Ключевые слова: застрахованное лицо, договор гражданско-правового характера, единый взнос, договор о предоставлении услуг.

Kuchma O. The problems of identifying the persons to be Mandatory State Pension Insurance

Summary. The paper investigates the impacts of pension legislation in terms of identifying persons to be insured on a mandatory basis; analyzes the legal nature of contracts of works and services to determine whether payment of pension premiums for persons working under service contracts; Proposed changes to the current legislation for the same approach to determine the payment of a single fee for the period of the contract of civil law to provide services to individuals.

Key words: insured person, contract of civil law, only contribution, service agreement.